

MAŁGORZATA SEKUŁA-LELENO

Glosa

do postanowienia SN z dnia 21 marca 2013 r. II CZ 192/12

Art. 416¹ k.p.c. ma zastosowanie do postanowienia o kosztach procesu.

Głosowane orzeczenie zapadło w prostym stanie faktycznym, w którym Sąd Apelacyjny odrzucił skargę pozwanej Spółdzielni Mieszkaniowej o wznowienie postępowania zakończonym prawomocnym wyrokiem tego Sądu jako niedopuszczalną.

W skardze o wznowienie postępowania pozwana zarzuciła, że rozstrzygnięcie w przedmiocie kosztów w zaskarżonym skargą wyroku Sądu Apelacyjnego zostało oparte na podstawie art. 49¹ ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, który w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 lipca 2012 r. w zakresie, w jakim obciążał spółdzielnię mieszkaniową kosztami procesu niezależnie od wyniku postępowania, uznany został za niezgodny z art. 45 ust. 1 w zw. z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP. Jeżeli zatem, zgodnie z art. 401¹ k.p.c. można żądać wznowienia postępowania, również w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie, pozwana domagała się zmiany zaskarżonego skargą wyroku Sądu Apelacyjnego w zakresie rozstrzygnięcia w przedmiocie kosztów.

Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu swojego stanowiska podkreślił, że postanowienie w przedmiocie kosztów procesu nie stanowi części rozstrzygnięcia o sporze, gdyż w ocenie Sądu nie ma sporu o koszty. Zdaniem Sądu orzeczenie o kosztach jest wynikiem tego, że wszczęte zostało postępowanie sądowe i z tego powodu ma ono charakter akcesoryjny, niekończący postępowania w sprawie. Wskazał ponadto, że zaskarżenie wyroku skargą o wznowienie na podstawie art. 399 § 1 i 2 k.p.c. nie wchodzi w rachubę, gdyż przepis ten odnosi się do wyroków i postanowień merytorycznych kończących postępowanie w sprawie, a orzeczenie o kosztach do takich nie należy. Tym samym uznał, że z uwagi na to, że postanowienie co do kosztów nie jest wydawane przed wydaniem wyroku i nie ma wpływu na jego merytoryczną treść, nie może być uchylone lub zmienione na

podstawie art. 416¹ k.p.c. i z tego też względu w ocenie Sądu nie ma podstaw do wznowienia postępowania na podstawie określonej w art. 403 § 4 k.p.c. Tym samym skargę o wznowienie postępowania w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach procesu uznał za niedopuszczalną.

Sąd Najwyższy nie zgodził się jednak z argumentacją przedstawioną przez Sąd Apelacyjny, uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę w tym zakresie temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Pismo strony pozwanej, nazwane skargą o wznowienie postępowania mając na uwadze art. 416¹ k.p.c. potraktował **jako wniosek**, o którym mowa w tym przepisie, a więc wniosek o uchylenie i zmianę rozstrzygnięcia o kosztach zawartego w wyroku Sądu Apelacyjnego. Uznał, że w tym kontekście prawnym Sąd Apelacyjny nie rozważył zasadności tego wniosku. Podkreślił, że w sytuacji przyjęcia poglądu o niemożności wzruszenia prawomocnych postanowień kończących postępowanie, przepis art. 416¹ k.p.c. byłby w dużej mierze przepisem martwym i bezprzedmiotowym, a racjonalny ustawodawca nie stanowi tego rodzaju przepisów.

Glosa

Zarówno z tezą postanowienia, jak również argumentami przytoczonymi na jej uzasadnienie należy się zgodzić.

Podstawowym zagadnieniem w sprawie było rozstrzygnięcie, **czy przepis art. 416¹ k.p.c. może stanowić samodzielną podstawę wznowienia postępowania w przypadku zakwestionowania przez Trybunał Konstytucyjny aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane postanowienie niekończące postępowania w sprawie, w tym co do postanowień odnośnie kosztów procesu.**

Zgodnie z treścią art. 416¹ k.p.c. w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem mogą być uchylone postanowienia niekończące postępowania w sprawie, jeżeli zostały wydane na podstawie aktu normatywnego uznanego przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą. Przepisy o wznowieniu postępowania stosuje się odpowiednio.

„Przed wejściem w życie ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 13, poz. 98 – dalej: „ustawa nowelizująca”), która dodała art. 399 § 2 k.p.c., nie było wątpliwości, że skarga o wznowienie postępowania nie była dopuszczalna od orzeczenia rozstrzygającego o kosztach postępowania (rozpoznawczego i egzekucyjnego), a także od postanowienia wydanego w postępowaniu egzekucyjnym. Pierwotne brzmienie art. 399 k.p.c. przesądzało, że wznowienie postępowania mogło nastąpić w razie zakończenia go prawomocnym wyrokiem. Dopuszczalne było również wznowienie postępowania w razie zakończenia go prawomocnym nakazem zapłaty (art. 494 § 2 i art. 504 § 2 k.p.c.), a w postępowaniu nieprocesowym – prawomocnym postanowieniem orzekającym co do

istoty sprawy (art. 399 w związku z art. 13 § 2 oraz art. 524 k.p.c.). Kodeks postępowania cywilnego dopuszczał skargę o wznowienie postępowania tylko od prawomocnych kończących postępowanie orzeczeń wydanych co do istoty sprawy (merytorycznych). Zasada ta nie zmieniała się po wejściu w życie Konstytucji, której art. 190 ust. 4 przewidywał wznowienie postępowania jako skutek orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny o niezgodności aktu normatywnego, stanowiącego podstawę wydania prawomocnego orzeczenia sądowego, z Konstytucją, umową międzynarodową lub ustawą. Artykuł 401¹ k.p.c. kreował podstawę wznowienia nawiązującą do art. 190 ust. 4 Konstytucji, ale tylko w zakresie orzeczeń co do istoty sprawy, określonych w art. 399 k.p.c. Dopuszczalność skargi o wznowienie postępowania jedynie od prawomocnych orzeczeń co do istoty sprawy przesądzała, że skarga taka nie mogła być wniesiona od postanowienia rozstrzygającego o kosztach procesu.

Zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie jednoznacznie przyjmowano także, że skarga o wznowienie postępowania nie jest dopuszczalna w postępowaniu egzekucyjnym, służy bowiem od orzeczeń korzystających z powagi rzeczy osądzonej, a takiego przymiotu postanowienia wydane w postępowaniu egzekucyjnym nie mają. Pod rządem art. 399 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym przed wejściem w życie ustawy nowelizującej nie było zatem możliwości wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem sądu w przedmiocie kosztów postępowania egzekucyjnego, także w sytuacji, w której podstawą wznowienia były okoliczności określone w art. 401¹ k.p.c.

Artykuł 401¹ k.p.c. został uznany za niezgodny z Konstytucją wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 października 2004 r., SK 1/04. Za niezgodne z Konstytucją uznał Trybunał ograniczenie wznowienia postępowania, w sytuacji określonej w art. 190 ust. 4 Konstytucji tylko do postępowań zakończonych prawomocnym wyrokiem i pozostawienie poza tą regulacją postępowań zakończonych prawomocnym postanowieniem kończącym postępowanie. Ustawa nowelizująca, uwzględniając orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego, wprowadziła stosowne zmiany w kodeksie postępowania cywilnego. Dodany został art. 399 § 2, zgodnie z którym na podstawie określonej w art. 401¹ postępowanie może być wznowione również w razie zakończenia go postanowieniem, a w art. 401¹ pojęcie „wyrok” zastąpiono pojęciem „orzeczenie”. Ponadto wprowadzono art. 416¹, stanowiący, że w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem mogą być uchylane – przy odpowiednim stosowaniu przepisów o wznowieniu postępowania – postanowienia niekończące postępowania w sprawie, jeśli zostały wydane na podstawie aktu normatywnego uznanego przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą. Zgodnie z nowym brzmieniem art. 403 § 4, można też żądać wznowienia postępowania, jeżeli na treść wyroku miało wpływ niekończące postępowania postanowienie, uchylone następnie lub zmienione zgodnie z art. 416¹. Ustawa nowelizacyjna wprowadziła także art. 359 § 2, w myśl którego postanowienia niekończące postępowania

w sprawie mogą być zmieniane lub uchylane, gdy zostały wydane na podstawie aktu normatywnego, uznanego przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą.

Pozostaje zatem do wyjaśnienia, czy art. 399 § 2 k.p.c., stanowiąc o dopuszczalności wznowienia postępowania zakończonych postanowieniem, ma na względzie każde postępowanie, czy jedynie postępowanie w sprawie, a więc czy chodzi o sprawę jako pewną całość poddaną pod osąd, zakończoną postanowieniem merytorycznym, czy też także o związane z nią postępowania uboczne, wpadkowe, zakończone rozstrzygającym je postanowieniem, niebędącym jednak postanowieniem co do istoty sprawy.

W literaturze dotyczącej wykładni art. 399 § 2 k.p.c. dominuje stanowisko, że przepis ten odnosi się tylko do wypadków zakończenia prawomocnym postanowieniem postępowania w sprawie, a nie jakiegokolwiek postępowania. Chodzi o merytoryczne postępowanie zakończone postanowieniem, np. postanowieniem o odrzuceniu pozwu, umorzeniu postępowania lub odrzuceniu apelacji. Stanowisko to należy podzielić, przemawiają bowiem za nim istotne argumenty. Wskazuje się, że art. 399 § 2 k.p.c. nie może być odczytywany w oderwaniu od § 1, skoro treść § 2 wyraźnie, przez użycie słowa „również”, nawiązuje do § 1. W art. 399 § 1 k.p.c. jest mowa tylko o postępowaniu zakończonym wyrokiem, niewątpliwie rozstrzygającym co do istoty sprawy, taki charakter musi mieć więc również postanowienie, o jakim mowa w § 2.

Niezależnie od tego wskazuje się, że art. 399 § 2 k.p.c. został wprowadzony jednocześnie z art. 359 § 2, art. 403 § 4 i art. 416¹ k.p.c. Zestawienie tych przepisów wyraźnie wskazuje, że wolą ustawodawcy było zachowanie istniejącego w postępowaniu cywilnym (por. art. 394 k.p.c.) podziału na postanowienia kończące postępowanie w sprawie i postanowienia niemające takiego charakteru; tych pierwszych dotyczy art. 399 § 2 k.p.c., a pozostałych – art. 359 § 2, art. 403 § 4 i art. 416¹ k.p.c.

Postanowienie rozstrzygające o kosztach postępowania nie jest postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie, choćby nawet było ostatnim, jakie w sprawie wydano. Rozstrzyga ono jedynie kwestię uboczną, akcesoryjną względem postępowania co do istoty sprawy, nie odnosząc się w ogóle do rozstrzygnięcia sporu określonego treścią pozwu lub wniosku w postępowaniu nieprocesowym. Jego treścią jest załatwienie między stronami sprawy kosztów powstałych w toku postępowania, niezależnie od tego, czy jest to postępowanie rozpoznawcze, czy egzekucyjne. Stanowisko takie ugruntowane jest zarówno w orzecznictwie Sądu Najwyższego, jak i w doktrynie postępowania cywilnego

W praktyce, na gruncie art. 399 § 2 k.p.c., istotne jest rozstrzygnięcie kwestii, jakie przesłanki decydują o zakwalifikowaniu określonych postanowień do kategorii kończących postępowanie w sprawie. W orzecznictwie prezentowane jest stanowisko, że nie należą do nich postanowienia wydawane w postępowaniach

o charakterze wпадkowym i ubocznym¹. Postanowienia kończące postępowanie mogą być wydawane w tych postępowaniach, w których można mówić o oddaniu sprawy pod osąd sądu. Przy uwzględnieniu powyższych uwag nie można zatem generalnie wyłączyć dopuszczalności wznowienia postępowania na podstawie art. 401¹ zarówno w postępowaniu egzekucyjnym, jak i postępowaniu klauzulowym.

Ponadto zasadą wynikającą z brzmienia art. 399 § 1 k.p.c. jest dopuszczalność wznowienia od orzeczeń kończących postępowanie w sprawie².

Bez wątplenia nie można pominąć wzajemnej relacji tych przepisów w powiązaniu równocześnie z treścią art. 403 § 4 k.p.c. i ich wykładni należy dokonywać, mając na uwadze całość tej regulacji. Wynika z niej po pierwsze, że istnieje niewątpliwie możliwość zarówno uchylenia, jak i zmiany postanowień niekończących postępowania w sprawie opartych na normie niekonstytucyjnej (art. 359 § 2 k.p.c.). Po drugie, dopuszczalne jest na podstawie art. 403 § 4 k.p.c. wznowienie postępowania w sprawie, w której postanowienia te miały wpływ na treść rozstrzygnięcia i zostały uchylone lub zmienione na podstawie art. 416¹ k.p.c. W przepisie tym jest mowa wyraźnie o uchyleniu i zmianie „zgodnie z art. 416¹ k.p.c.”, co nakazuje przyjąć, że art. 416¹ k.p.c. reguluje tryb uchylenia i zmiany postanowień niekończących postępowania, opartych na normie niekonstytucyjnej.

W postępowaniu opartym o art. 416¹ k.p.c. przepisy o wznowieniu postępowania stosuje się odpowiednio. Należy zatem przyjąć, że inicjuje je skarga (wniosek) o uchylenie bądź zmianę określonego postanowienia lub postanowień, która powinna odpowiadać wymogom formalnym zbliżonym do skargi o wznowienie postępowania (art. 409 k.p.c.).

Na możliwość wznowienia postępowania na podstawie art. 399 § 2 k.p.c. w szerszym zakresie, w odniesieniu do postanowień kończących postępowanie w sprawie, wskazuje również uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 4 sierpnia 2006 r., III CZP 51/06³. W tezie uchwały stwierdzono „Wznowienie postępowania na podstawie określonej w art. 401¹ k.p.c. nie jest dopuszczalne w razie zakończenia go postanowieniem wydanym po rozpoznaniu zażalenia na postanowienie oddalające skargę na czynność komornika dotyczącą ustalenia kosztów postępowania egzekucyjnego”.

Przenosząc te rozważania na grunt przedmiotowej sprawy należy zauważyć, że artykuł 49¹ u.s.m. w pierwotnym brzmieniu (obowiązującym od dnia 31 lipca

¹ Por. uchwałę SN z dnia 24 listopada 1998 r., III CZP 44/98, OSNC 1999, nr 5, poz. 87 oraz postanowienia SN: z dnia 11 sierpnia 2005 r., III CNP 4/05, OSNC 2006 Nr 1, poz. 16, z dnia 13 lutego 2007 r., V CNP 31/07, z dnia 16 grudnia 2005 r., I CNP 33/05, LEX nr 1058785, z dnia 30 listopada 2007 r., III CNP 67/07, OSNC-ZD 2008/3/90.

² D. Zawistowski (w.): *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, tom II, H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Warszawa 2010.

³ OSNC 2007, nr 5, poz. 71.

2007 r., a więc od momentu dodania powołanego art. 49¹ na mocy art. 1 pkt 38 ustawy z dnia 14 czerwca 2007 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw) wprowadził rozwiązanie, że w sprawach z powództwa przeciwko spółdzielni mieszkaniowej pozew jest wolny od opłaty sądowej, a poza tym podtrzymał zasadę wyrażoną w art. 49 ust. 2 u.s.m., że koszty postępowania sądowego pokrywa spółdzielnia. Nowelizacją z dnia 18 grudnia 2009 r.⁴ dokonano zmian ostatniego zdania tego przepisu, które otrzymało brzmienie: „Koszty sądowe oraz koszty zastępstwa procesowego pokrywa spółdzielnia”. W związku z tym zamiast zwolnienia od opłat sądowych obowiązuje obecnie zasada, że koszty sądowe w sprawach, o których mowa w tym przepisie, pokrywa spółdzielnia.

Zarówno pierwotne, jak i zmienione brzmienie zdania drugiego art. 49¹ u.s.m. mogło budzić różne wątpliwości. Stały się one przyczyną złożenia przez Rzecznika Praw Obywatelskich w dniu 26 marca 2012 r. wniosku o stwierdzenie przez Trybunał Konstytucyjny niezgodności tego zdania z art. 45 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3, z art. 32 w zw. z art. 2 oraz z art. 64 ust. 1 i 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP (głównie w związku z przesądzeniem, że koszty zawsze ponosi spółdzielnia, bez względu na wynik postępowania przed sądem).

W wyroku z dnia 27 lipca 2012 r., P 8/12 (Dz.U. z 2012 r., poz. 888) Trybunał Konstytucyjny podzielił te wątpliwości i uznał art. 49¹ zdanie drugie u.s.m. (zarówno w brzmieniu obowiązującym od dnia 31 lipca 2007 r. do dnia 29 grudnia 2009 r., jak i w brzmieniu obowiązującym od dnia 30 grudnia 2009 r.), obciążające pozwaną spółdzielnię mieszkaniową kosztami procesu niezależnie od wyniku postępowania, za niezgodne z art. 45 ust. 1 w zw. z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP. W tym zakresie przepis utracił moc z dniem 3 sierpnia 2012 r.⁵

W uzasadnieniu swojego stanowiska podkreślił, że koszty sądowe są immanentnym elementem systemu wymiaru sprawiedliwości, „tradycyjnie uznanym instrumentem polityki państwa służącym do regulowania relacji stron stosunków procesowych oraz – w szerszym ujęciu – stymulowania decyzji jednostek co do sposobu prowadzenia swoich interesów i doboru środków ich ochrony. Koszty postępowania służą osiągnięciu należytej sprawności organizacyjnej i orzeczniczej sądów oraz selekcji roszczeń szyskanujących i oczywiście niezasadnych od roszczeń uzasadnionych, służących ochronie praw i wolności jednostki. Koszty sądowe spełniają liczne funkcje: społeczne, fiskalne, a także służebne wobec wymiaru sprawiedliwości”⁶; niekiedy dodatkowo wyróżnia się – obok lub zamiast

⁴ Ustawa z dnia 18 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw,

⁵ E. Bończyk-Kucharczyk, *Spółdzielnie mieszkaniowe. Komentarz*, LEX 2013.

⁶ Powołany wyrok o sygn. P 4/04; tezy te zostały powtórzone w licznych orzeczeniach późniejszych, por. np. powołane wyroki o sygn. P 15/05, P 17/07, P 37/07, P 49/07, SK 21/05 i SK 33/07 i przytoczona tam literatura.

funkcji służebnej – funkcję procesowo-wychowawczą kosztów sądowych⁷. W kontekście art. 45 ust. 1 Konstytucji Trybunał Konstytucyjny zauważał, że zasada odpłatności wymiaru sprawiedliwości (a więc także wyjątki od niej w postaci zwolnienia od kosztów sądowych) ma „istotne znaczenie dla zapewnienia stronom (podmiotom prawnym) dostępu do sądu dla realizacji ochrony ich praw”⁸. Zasada odpowiedzialności za wynik procesu (a tym samym obowiązek zwrotu kosztów postępowania na rzecz strony wygrywającej)” jest elementem sprawiedliwego postępowania sądowego”⁹.

Równocześnie Trybunał Konstytucyjny podzielił wypracowany w orzecznictwie pogląd, że równość w zakresie kosztów postępowania wymaga „odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej zgodnie z wymogami sprawiedliwości”¹⁰. Wyrazem stosowania tej zasady w sferze kosztów postępowania jest zasada odpowiedzialności za wynik sprawy sądowej¹¹ będąca nie tylko podstawową zasadą konstrukcyjną polskiego systemu kosztów sądowych w sprawach cywilnych¹², lecz także uznany standardem międzynarodowym prawa do sądu¹³. Zastosowanie powyższej zasady do postępowania prowadzonego na podstawie art. 49¹ zdanie drugie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych prowadzi do wniosku, że jest ona prawidłowo realizowana tylko w jednej z trzech możliwych konfiguracji wyniku postępowania: jeżeli zarzut bezczynności spółdzielni mieszkaniowej zostanie potwierdzony i przegra ona postępowanie. W dwóch pozostałych sytuacjach – jeżeli powództwo zostanie oddalone (nawet w wypadkach kwalifikowanych – gdy

⁷ Por. uchwała SN z 26 listopada 1992 r., sygn. akt III CZP 143/92, Lex nr 3849; przeciwnie – że cel fiskalny jest „dominujący, ale nie wyłączny”: K. Gonera, *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 38.

⁸ Powołane wyroki o sygn. P 4/04, SK 33/07 i P 37/07; podobnie np. wyroki z: 23 marca 2010 r., sygn. SK 47/08, OTK ZU nr 3/A/2010, poz. 25; 16 grudnia 2003 r., sygn. SK 34/03, OTK ZU nr 9/A/2003, poz. 102 i 29 maja 2002 r., sygn. P 1/01, OTK ZU nr 3/2002, poz. 36; zbliżone tezy można odnaleźć także w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – por. np. wyroki z: 9 października 1979 r. Airey przeciwko Irlandii, skarga nr 6289/73 czy 19 czerwca 2001 r. Kreuz przeciwko Polsce, skarga nr 28249/95.

⁹ Postanowienia z: 15 grudnia 2003 r., sygn. Ts 147/03, Ts 151/07, Ts 152/07, Ts 154/07 i Ts 155/07, OTK ZU nr 1/B/2004, poz. 78, 81, 82, 84 i 85; 16 lutego 2004 r., sygn. Ts 173/03, OTK ZU nr 1/B/2004, poz. 90; 5 stycznia 2004 r., sygn. Ts 153/03, OTK ZU nr 1/B/2004, poz. 83; 16 lutego 2004 r., sygn. Ts 175/03, Ts 176/03, Ts 177/03, Ts 181/03, OTK ZU nr 1/B/2004, poz. 93–96.

¹⁰ Por. powołany wyrok o sygn. P 15/05.

¹¹ Por. zwłaszcza powołane postanowienia o sygn. Ts 147/03, Ts 151/07, Ts 152/07, Ts 153/03, Ts 154/07, Ts 155/07, Ts 173/03, Ts 175/03, Ts 176/03, Ts 177/03 i Ts 181/03.

¹² Por. art. 98 § 1 k.p.c., powołane wyżej orzecznictwo TK oraz: A. Daczyński, *Koszty postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 226–232; A. Zieliński, *Uwagi do art. 98 k.p.c.*, (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, A. Zieliński (red.), Warszawa 2012, s. 203–206; J. Gudowski, *Uwagi do art. 98 k.p.c.*, (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, T. Ereciński (red.), Warszawa 2009, t. 1, s. 350–351.

¹³ Zgodnie z zaleceniem nr R (81) 7 dotyczącym środków ułatwiających dostęp do wymiaru sprawiedliwości, przyjętym przez Komitet Ministrów Rady Europy 14 maja 1981 r., powinno być zasadą, że – z wyjątkiem szczególnych okoliczności – strona wygrywająca otrzymuje od strony przegrywającej zwrot sum rozsądnie wydatkowanych na koszty postępowania i honoraria adwokackie (cyt. za *Standardy prawne Rady Europy. Zalecenia*, t. IV, *Sądownictwo*, Warszawa 1998, s. 215).

jest oczywiście bezzasadne) albo postępowanie zostanie umorzone, zasada odpowiedzialności za wynik procesu zostaje odwrócona – koszty postępowania będzie musiała ponieść strona, której stanowisko w toku postępowania nie zostało podważone.

Wypowiedź Trybunału Konstytucyjnego w sposób istotny wpłynęła na stan prawny. Ogłoszenie wyroku doprowadziło bowiem do wyeliminowania normy mającej charakter *lex specialis* (art. 49¹ zdanie drugie u.s.m.), a tym samym z dniem 3 sierpnia 2012 r. zagadnienie kosztów w sprawach, o których mowa w art. 49¹ zdanie pierwsze u.s.m. stało się przedmiotem regulacji przepisów ogólnych z Kodeksu postępowania cywilnego (dalej jako k.p.c.) oraz ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2010 r. Nr 90, poz. 594, z późn. zm.). W konsekwencji powód, podobnie jak i pozwana spółdzielnia mieszkaniowa, muszą obecnie liczyć się z możliwością obciążenia kosztami procesu w razie jego przegrania, w tym kosztami profesjonalnego zastępstwa procesowego, jeżeli przeciwnik jest reprezentowany przez adwokata lub radcę prawnego (por. art. 98 i art. 99 k.p.c.). Sąd może wszakże w niektórych przypadkach odstąpić od orzekania o kosztach w myśl zasady odpowiedzialności za wynik procesu (zob. art. 101–103 k.p.c.), jednak to, czy podstawa do zasądzenia całości kosztów bądź ich części od strony wygrywającej wystąpi w danej sprawie, zależy już od konkretnego układu procesowego oraz zachowania stron w toku postępowania. Dodatkowo powód dochodzący roszczenia o ustanowienie prawa odrębnej własności lokalu w drodze tzw. zastępczego oświadczenia woli nie korzysta z żadnych ustawowych preferencji w zakresie ponoszenia opłat sądowych (zwłaszcza opłaty od pozwu) i jedynie na zasadach określonych w przepisach art. 101 i art. 102 powołanej powyżej ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych może ubiegać się o zwolnienie od wspomnianych opłat tudzież wszelkich kosztów sądowych.

Wątpliwości te, dostrzegł też ustawodawca, czego wyrazem jest proponowana zmiana ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, której celem jest realizacja wskazań zawartych w wyroku TK z dnia 27 lipca 2012 r. w tym zakresie projekt proponuje następujące brzmienie art. 1 ustawy:

Art. 1. W ustawie z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz.U. z 2003 r. Nr 119, poz. 1116, z późn. zm.¹⁾) w art. 49¹ dotychczasową treść oznacza się jako ust. 1 oraz dodaje się ust. 2 w brzmieniu:

„2. W toku postępowania sądowego wydatki obciążające osobę, o której mowa w ust. 1, ponosi tymczasowo Skarb Państwa. W orzeczeniu kończącym postępowanie w instancji sąd rozstrzyga o tych wydatkach, stosując odpowiednio art. 113 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2010 r. Nr 90, poz. 594, z późn. zm.²⁾), z tym że obciążenie nimi osoby, o której mowa w ust. 1, a także pozostałymi kosztami procesu, których nie miała ona obowiązku ponosić, może nastąpić jedynie w wypadkach szczególnie uzasad-

nionych. Skarb Państwa pokrywa koszty procesu poniesione przez spółdzielnię, jeżeli nie ma podstaw do obciążenia nimi osoby, o której mowa w ust. 1”.

Przedstawiony projekt, na skutek dodania ust. 2, przewiduje w art. 49¹ ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych kontynuowanie szczególnego traktowania członków spółdzielni mieszkaniowych polegającego na zwolnieniu ich w trakcie procesu z wydatków sądowych. Wydatki te, zdaniem projektodawcy miałyby pokrywać Skarb Państwa, a następnie Sąd w rozstrzygnięciu końcowym decydowałby, kto powinien pokryć należne koszty sądowe. Sąd miałby stosować odpowiednio art. 113 u.k.s.c., co oznacza, że orzeczenie będzie nawiązywać do zasady odpowiedzialności za wynik procesu.

W ocenie Senatu, obowiązujący stan prawny może mieć mrozący skutek w zakresie dochodzenia ustanowienia odrębnej własności lokalu nawet w tych sytuacjach, w których racja jest po stronie uprawnionego, tj. spełnione zostały przesłanki wniesienia powództwa przeciwko spółdzielni mieszkaniowej. Jakkolwiek efekt poszanowania wartości konstytucyjnych z punktu widzenia spółdzielni mieszkaniowych niewątpliwie został osiągnięty, to trudno uznać, że obowiązujący stan prawny sprzyja zachowaniu równowagi w relacjach: osoby uprawnione do lokali – spółdzielnie mieszkaniowe. Te ostatnie są zazwyczaj przecież podmiotami o silniejszej pozycji ekonomicznej.

Reasumując: zestawienie projektowanej regulacji z tą, która obowiązuje obecnie, pozwala stwierdzić, iż po wejściu w życie ustawy o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, w zakresie rozliczenia kosztów procesu o ustanowienie prawa odrębnej własności lokalu, zostaną stworzone mechanizmy korygujące różnice między statusem majątkowym stron. Powodowie (osoby występujące z żądaniem przewidzianym w art. 49¹ ust. 1 u.s.m. w nowym brzmieniu) będą, co do zasady, zwolnieni z części kosztów sądowych, tzn. wydatków ponoszonych w toku postępowania, i – w razie przegrania procesu – nie będą obowiązani do zwrotu kosztów stronie pozwanej. Z kolei spółdzielnie mieszkaniowe zyskają możliwość ubiegania się o zwrot poniesionych kosztów od Skarbu Państwa, jeżeli tylko znajdzie to uzasadnienie w zasadzie odpowiedzialności za wynik procesu i nie będzie przy tym podstaw do obciążenia tymi kosztami strony, która przegrała postępowanie.

Wnioski

Odnosząc się do proponowanych zmian w kontekście wyroku TK, należy stwierdzić, że jego intencją było zapewnienie pewnej równowagi w procesie, przejawiającej się w tym, że z jednej strony spółdzielnie mieszkaniowe będą ponosić koszty procesów, ale tylko tych, w których powodowie zasadnie domagają się realizacji ustawowych obowiązków spółdzielni ustanawiania na ich

rzecz odrębnej własności lokali, a z drugiej strony – w sytuacji bezzasadności takiego żądania znajdującej wyraz w oddaleniu powództwa – spółdzielnie nie będą obciążone ciężarem ponoszenia tych kosztów¹⁴.

Projektowane brzmienie art. 49¹ ust. 2 u.s.m. w zakresie, w jakim nawiązuje do konstrukcji przewidzianej w art. 97 *ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych*, stanowi przejaw preferencji państwa na rzecz powoda w zakresie kosztów procesu, który w przypadku wytoczenia niezasadnego powództwa tylko w szczególnie uzasadnionych wypadkach ponosiłby koszty wydatków powstałych w toku postępowania. Takie uprzywilejowanie może rodzić wątpliwości co do jego uzasadnienia aksjologicznego, albowiem chodzi tu o spór ściśle prywatny. Wątpliwości te pogłębia dalsze unormowanie tego przepisu, zgodnie z którym wspomniana preferencja obejmowałaby także pozostałe koszty procesu. W efekcie tego, nawet pomimo przegrania sprawy powód nie tylko nie zostałby obciążony wydatkami, lecz uzyskiwałby jeszcze dodatkowe zwolnienie od kosztów sądowych oraz kosztów zastępstwa procesowego poniesionych przez stronę pozwaną (spółdzielnię mieszkaniową). Takie rozwiązanie doprowadzałoby do przeniesienia odpowiedzialności za prowadzenie nieuzasadnionego procesu na Skarb Państwa.

Wątpliwości budzi także użycie w zdaniu drugim ust. 2 art. 49¹ u.s.m. zwrotu: „a także pozostałymi kosztami procesu, których nie miała ona obowiązku ponosić”. Wydaje się, że projektodawcy chodzi w istocie o koszty sądowe, a nie koszty procesu, gdyż w toku sprawy, do czasu wydania orzeczenia kończącego postępowanie, może istnieć jedynie obowiązek ponoszenia kosztów sądowych. Koszty procesu obejmują bowiem oprócz kosztów sądowych również koszty strony przeciwnej, których obowiązek poniesienia powstaje dopiero na skutek orzeczenia kończącego postępowanie sądowe.

Nie zasługuje na aprobatę projektowany art. 49¹ ust. 2 zdanie trzecie u.s.m. Przyjęcie tego rozwiązania może skutkować tym, że cała odpowiedzialność finansowa za wytoczone niezasadnie procesy, obejmująca także koszty poniesione przez spółdzielnię, przerzucona zostanie na Skarb Państwa. Ponadto, użycie w tym kontekście określenia: „koszty procesu” oznacza, że Skarb Państwa zobowiązany będzie zwracać również koszty zastępstwa procesowego pozwanej spółdzielni, jeżeli ta wygra sprawę, a nie ma podstaw do obciążania nimi powoda zgodnie ze zdaniem drugim projektowanego ust. 2 w art. 49¹ u.s.m.

Proponowana zmiana nie tylko wykracza poza zakres niezbędny do zrealizowania orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, ale także wprowadza nadzwyczajne preferencje w zakresie kosztów procesu w omawianych sprawach, nieprzewidywane w istniejących regulacjach.

¹⁴ <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/827DBEABD1C6ABD3C1257B6B0047929F/%24File/1353.pdf>.

Projekt został również negatywnie zaopiniowany przez Krajową Radę Sądownictwa¹⁵. W ocenie KRS Parlament powinien zdecydować jednoznacznie o zakresie zwolnienia od kosztów osób uprawnionych do wystąpienia z powództwem. Przedstawiony projekt nie zawiera zwolnienia od opłat, a dotyczy innych kosztów. Proponowane rozwiązanie wydaje się nieadekwatne do zakładanego celu, regulacji, ponieważ przyznaje – co do zasady – ustawowe zwolnienie od ponoszenia wydatków przez wszystkich członków spółdzielni mieszkaniowych występujących z roszczeniem o ustanowienie odrębnej własności lokali, bez względu na ich sytuację majątkową oraz możliwość ponoszenia – związanych z realizacją tego roszczenia – kosztów sądowych. Wprawdzie projekt przewiduje możliwość obciążenia powoda kosztami procesu, to jednak wprowadza dodatkowe szczególne kryterium ograniczające taką możliwość do „wypadków szczególnie uzasadnionych”. W praktyce przyjęte rozwiązanie będzie skutkowało tym, że w większości przypadków koszty procesu będą obciążały Skarb Państwa, nawet gdy po stronie powodowej będzie występowała osoba niespełniająca kryterium do udzielenia jej jakiegokolwiek ulgi w ponoszeniu ciężarów finansowych.

Zdaniem Krajowej Rady Sądownictwa (obecnie funkcjonująca instytucja zwolnienia od kosztów sądowych w sposób wystarczający zapewnia prawo do sądu dla osób, które nie są w stanie ponieść kosztów procesu bez uszczerbku utrzymania dla siebie i rodziny. Z drugiej strony obowiązujące obecnie przepisy chronią budżet państwa przed nieuzasadnionym wydatkowaniem środków publicznych oraz ograniczają liczbę powództw uznawanych za oczywiście bezzasadne. Takiej gwarancji nie zapewni rozwiązanie przedstawione przez Projektodawcę chociażby dlatego, że pojęcia „wypadki szczególnie uzasadnione” nie można utożsamiać z każdym przypadkiem oczywistej bezzasadności powództwa. Zatem nie sposób wykluczyć sytuacji, w której pomimo oczywistej bezzasadności powództwa Skarb Państwa będzie obciążony ciężarem ponoszenia kosztów, także w sytuacji gdy strona może ponieść koszty procesu.

Wprowadzenie ustawowego i powszechnego zwolnienia od kosztów procesu dla osób występujących przeciwko spółdzielni mieszkaniowej z roszczeniem o ustanowienie odrębnej własności lokali (roszczenie stricte majątkowe) i to niezależnie od statusu majątkowego takiej osoby oraz bez względu na zasadność roszczenia nasuwa wątpliwości co do zgodności przyjętego rozwiązania z wyrażoną w art. 32 ust. 1 Konstytucji RP zasadą równości wszystkich wobec prawa.

¹⁵ <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/827DBEABD1C6ABD3C1257B6B0047929F/%24File/1353.pdf>.

STRESZCZENIE

Celem niniejszej glosy jest odpowiedź na pytanie, czy przepis art. 416¹ k.p.c. może stanowić samodzielną podstawę wznowienia postępowania w przypadku zakwestionowania przez Trybunał Konstytucyjny aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane postanowienie niekończące postępowania w sprawie, w tym co do postanowień odnośnie kosztów procesu. Na tak postawione pytanie należy udzielić odpowiedzi twierdzącej. W postępowaniu opartym o art. 416¹ k.p.c. przepisy o wznowieniu postępowania stosuje się odpowiednio. Należy zatem przyjąć, że inicjuje je skarga (wniosek) o uchylenie bądź zmianę określonego postanowienia lub postanowień, która powinna odpowiadać wymogom formalnym zbliżonym do skargi o wznowienie postępowania (art. 409 k.p.c.).

SUMMARY

The aim of the gloss is to answer the question whether Article 416¹ of the Civil Proceeding Code can constitute a self-contained basis for instituting a trial de novo if the Constitutional Tribunal questions a normative act used as a basis to make a decision that does not close the proceeding in the case, including decisions regarding the cost of the trial. The answer to this kind of question must be positive. In the proceeding based on Article 416¹ of the Civil Proceeding Code, the provisions regarding instituting a trial de novo are used accordingly. Thus, one should assume that it is initiated by a petition (a motion) for a reversal or a change of a particular decision or decisions, which should meet formal requirements similar to those of a petition for instituting a trial de novo (Article 409 of the Civil Proceeding Code).

RÉSUMÉ

Le but de la glose présente est la réponse à la question si le règlement de l'art. 416¹ du code de la procédure civile peut constituer une base indépendante pour renouveler la procédure dans le cas de contestation de l'acte normatif publié par le Tribunal Constitutionnel à la base duquel une décision de non-finalité de la procédure a été éditée, y compris la décision sur les coûts du procès. La réponse à la question ainsi posée est positive. Dans la procédure concernant l'art. 416¹ du code de la procédure civile le règlement de renouveler cette procédure est appliqué d'une façon convenable. Il faut alors admettre que cette procédure est initié par une demande (plainte) de dérogation ou de changement de la décision définie ou des décisions laquelle doit être conforme aux exigences formelles les plus proches de la demande de renouveler la procédure (art. 409 du code de la procédure civile).

РЕЗЮМЕ

Целью настоящего комментария является ответ на вопрос, является ли положение статьи 416¹ кодекса гражданского судопроизводства независимой основой для пересмотра судебного решения в случае оспаривания Конституционным судом нормативного акта, на основе которого было выдано постановление, не завершившее разбирательства по делу, включая положения о процессуальных издержках. На данный вопрос следует дать утвердительный ответ. В процессе, основанном на ст. 416¹ кодекса гражданского судопроизводства, положения о пересмотре судебного решения применяются с соответствующими изменениями. Поэтому предполагается, что их инициирует ходатайство (заявление) о аннулировании либо пересмотр описанного постановления или постановлений, которое должно отвечать формальным требованиям, предъявляемым к ходатайству о пересмотре судебного решения (ст. 409 кодекса гражданского судопроизводства).